

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

"ונסע דגל מחנה דן מאסף לכל המחנות" (בהעלותך י', כ"ה)
(כיצד היה סדר מסעות בני ישראל, והלוויים בתוכם)

שאלה מרכזית - שאלה זו מתחלקת לשני חלקים, יש לבדוק את צורת סדר המסעות של מחנות בני ישראל, והיכן היה מיקומם של משפחות הלוויים בתוכם.

נושא א' - סדר המסעות של בני ישראל

אמנם אנו נמצאים בפרשת 'בהעלותך', אך עניין זה מתעורר כבר מקודם בפרשת 'במדבר' לכן נתחיל את העיון בדברים מפרשת 'במדבר'.

פרשת 'במדבר'

בפרשת 'במדבר' בפרק ב' התורה מתמקדת בעיקר בסדר חנייתם של בני ישראל על פי דגליהם, אך ישנה גם התייחסות לסדר המסעות.

(א) ויִדְבַר ה' אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־הָאֶהָרָן לֵאמֹר.

(ב) אִישׁ עַל־דָּגְלוֹ בְּאֹתוֹת לְבֵית אֲבֹתָם יִחַנו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִלֶּגֶד סָבִיב לְאֹהֶל־מוֹעֵד יִחַנו.

(ג) וְהַחֲנִים קִדְמָה מִזִּזְמָה דָּגְלֵהֶם יְהוּדָה לְצַבְאוֹתָם וְנָשִׂיא לְבְנֵי יְהוּדָה נְחֻשׁוֹן בְּרַעְמִינָדָב.

(ט) בְּלַהֲפָקְדֵים לְמַחֲנֵה יְהוּדָה מֵאֵת אֶלְפֵי וְשִׁמְנִים אֶלְפֵי וְשֵׁשֶׁת־אֲלָפִים וְאַרְבַּע־מֵאוֹת לְצַבְאוֹתָם רֵאשֹׁנָה יִסְעוּ.

(י) דָּגְלֵהֶם מִחֲנֵה רְאוּבֵן תִּימְנָה לְצַבְאוֹתָם וְנָשִׂיא לְבְנֵי רְאוּבֵן אֶלְיָצוֹר בְּרִשְׁדִּיאֵוֹר.

(טז) בְּלַהֲפָקְדֵים לְמַחֲנֵה רְאוּבֵן מֵאֵת אֶלְפֵי וְאַחַד וְחֲמִשִּׁים אֶלְפֵי וְאַרְבַּע־מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים לְצַבְאוֹתָם וְשָׁנִים יִסְעוּ.

(יז) וְנָסַע אֹהֶל־מוֹעֵד מַחֲנֵה הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֵה פֶּאֶשֶׁר יִחַנו בֵּן יִסְעוּ אִישׁ עַל־יָדוֹ לְדָגְלֵיהֶם.

(יח) דָּגְלֵהֶם מִחֲנֵה אֶפְרַיִם לְצַבְאוֹתָם יָמָה וְנָשִׂיא לְבְנֵי אֶפְרַיִם אֶלִישַׁמֶּע בְּרַעְמִי־הוֹד.

(כד) בְּלַהֲפָקְדֵים לְמַחֲנֵה אֶפְרַיִם מֵאֵת אֶלְפֵי וְשִׁמְנֵת־אֲלָפִים וּמֵאָה לְצַבְאוֹתָם וְשָׁלְשִׁים יִסְעוּ.

(כה) דָּגְלֵהֶם מִחֲנֵה דָן צַפְנָה לְצַבְאוֹתָם וְנָשִׂיא לְבְנֵי דָן אַחִיעֶזֶר בְּרַעְמִישִׁדִי.

(לא) בְּלַהֲפָקְדֵים לְמַחֲנֵה דָן מֵאֵת אֶלְפֵי וְשִׁבְעָה וְחֲמִשִּׁים אֶלְפֵי וְשֵׁשׁ מֵאוֹת לְאַחֲרָנָה יִסְעוּ לְדָגְלֵיהֶם.

(לד) וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה ה' אֶת־מֹשֶׁה בְּרַחֲנוֹ לְדָגְלֵיהֶם וְכֵן נָסְעוּ אִישׁ לְמִשְׁפַּחְתּוֹ עַל־בֵּית אֲבֹתָיו.

סדר המסעות לפי פרשת 'במדבר' - מתוך עיון בפסוקים אלו נראה בפשטות שבני ישראל נסעו בדרך צורה שהם חנו, שהרי נאמר בציווי שבפסוק י"ז: "כאשר יחנו בן יסעו", ואולי גם מפסוק ל"ד בו נאמר שאכן כך הם עשו: "בן חנו לדגליהם וכן נסעו". צורת נסיעה זו מוגדרת נסיעה בצורת - 'תיבה', כלומר שכל מחנה ישראל נראה בשעת המסע כתיבה מרובעת. וכך אומר 'רש"י' בפירושו לפסוק ט': "וכשהולכין הולכין כדרך חנייתן, הלוויים והעגלות באמצע, דגל יהודה במזרח ושל ראובן בדרום ושל אפרים במערב ושל דן בצפון". וכן חוזר ואומר זאת בפירושו לפסוק י"ז: "כאשר יחנו בן יסעו. כמו שפירשתי, הליכתן כחנייתן, כל דגל מהלך לרוח הקבועה לו". וכן מפרש את המשך הפסוק - 'איש על ידו' - 'על מקומו'. וכן בתרגום 'אונקלוס' - 'על אתריה'.

וסדר המסעות היה כדלקמן: דגל מחנה יהודה נוסעים הראשונים, ככתוב בפסוק ט' - 'ראשונה יסעו'. ומשמע, שכל שאר המחנות עדיין במקומם עד שכל מחנה יהודה יהיה בנסיעה. מיד לאחריהם מתחיל לנסע דגל מחנה ראובן, ככתוב בפסוק ט"ז - 'ושנים יסעו', והם נוסעים לאותו כיוון שמנחה אותם הענן ודגל מחנה יהודה, אך שומרים על מקומם בצד דרום של המחנה כולו. לאחריהם נוסעים הלוויים, ככתוב בפסוק י"ז: "ונסע אהל מועד מחנה הלוויים בתוך המחנות". לאחריהם דגל מחנה אפרים, ככתוב בפסוק כ"ד - 'ושלשים יסעו', בצד מערב של המחנה. ולבסוף דגל מחנה דן, ככתוב בפסוק ל"א - 'לאחרונה יסעו לדגליהם', בצד צפון של המחנה כולו.

פרשת 'בהעלותך'

נעבור כעת לעיון בפסוקים שבפרשת 'בהעלותך' פרק י'. בפסוקים אלו התורה מפרטת את סדר המסעות של בני ישראל.

(יד) וַיִּסַּע דָּגְלֵהֶם מִחֲנֵה בְנֵי־יְהוּדָה בְּרֵאשֹׁנָה לְצַבְאוֹתָם וְעַל־צַבְאוֹ נְחֻשׁוֹן בְּרַעְמִינָדָב.

(יז) וְהַיֹּרְדַת הַמִּשְׁכָּן וְנִסְעוּ בְנֵי־גְרִשׁוֹן וְבְנֵי מְרָרִי נְשֵׁאֵי הַמִּשְׁכָּן.

(יח) וְנָסַע דָּגְלֵהֶם מִחֲנֵה רְאוּבֵן לְצַבְאוֹתָם וְעַל־צַבְאוֹ אֶלְיָצוֹר בְּרִשְׁדִּיאֵוֹר.

(כא) וְנִסְעוּ הַקְּהֹתִים נְשֵׁאֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהַקִּימוֹ אֶת־הַמִּשְׁכָּן עַד־בָּאִם.

(כב) וְנָסַע דָּגְלֵהֶם מִחֲנֵה בְנֵי־אֶפְרַיִם לְצַבְאוֹתָם וְעַל־צַבְאוֹ אֶלִישַׁמֶּע בְּרַעְמִי־הוֹד.

(כה) וְנָסַע דָּגְלֵהֶם מִחֲנֵה בְנֵי־דָן מֵאֶסֶף לְכָל־הַמַּחֲנֵה לְצַבְאוֹתָם וְעַל־צַבְאוֹ אַחִיעֶזֶר בְּרַעְמִישִׁדִי.

סדר המסעות לפי פרשת 'בהעלותך' - לפי פשטות הפסוקים שבפרשת 'בהעלותך' משמע לכאורה, שבני ישראל נסעו בטור אחד ארוך, ונסיעה זו מוגדרת כ'קורה', כאשר בתחילה נסע דגל מחנה יהודה, לאחריו נסעו בני גרשון ומררי נושאי המשכן, אחריהם נסע דגל מחנה ראובן, לאחריו נסעו בני קהודש, לאחריהם נסע דגל מחנה בני אפרים, ולבסוף דגל מחנה בני דן מאסף לכל המחנות. ובמיוחד שהביטוי - 'מאסף לכל המחנות' מתאים יותר אם נסעו בטור ארוך והם היו האחרונים בטור, אך אם נסעו כתיבה, אז מחנה דן נסע בצד צפון של המחנה, ובעצם לא היה מאסף.

מקור שתי הדעות מהתלמוד הירושלמי - 'רש"י' מביא שתי דעות אלו בסוף העיסוק בנושא זה, בפרשת 'בהעלותך' (י', כ"ה), והמקור שלו הוא מה'ירושלמי' מס' 'עירובין' (פרק ה הלכה א): "כיצד היו ישראל מהלכין במדבר רבי חמא בר חנינה ורבי הושעיה חד אמר כתיבה וחרנה אמר כקורה", מאן דמר כתיבה [שם ב יז] כאשר יחנו בן יסעו. מאן דמר כקורה [שם י כה] מאסף לכל המחנות לצבאותם". ואח"כ הגמ' מסבירה כיצד כל דעה תסביר את הפסוק שמביאה הדעה השניה: "מאן דמר כקורה ומה מקיים כתיבה כאשר יחנו בן יסעו: מה בחנייתן על פי הדיבור אף בנסיעתן על פי הדיבור. ומאן דמר כתיבה מה מקיים כקורה מאסף לכל המחנות לצבאותם? לפי שהיה שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונה. וכל מי שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו הה"ד [במדבר י כה] מאסף לכל המחנות לצבאותם".

בעל 'קרבן העדה' מסביר, שכמו שבחניה היה על פי הדיבור, שיהיו הלויים באמצע, כך נסיעת הלויים באמצע היה על פי הדיבור. 'ר' יוסף בכור שור' מסביר, שהיה מאסף לא רק לענין אבדות, אלא גם אם אדם משבט אחר שהתעכב בדרך מסיבה מסוימת, היה נאסף אל מחנה דן וממשיך ללכת אתו.

ואם נשאל, שלפי הדעה שנסעו כתיבה אז דן היו בצפון ולא כמאסף לכל המחנות? מסביר בעל 'קרבן העדה' ששבט דן היה מרובה באוכלוסין, והיו מתפשטים והולכין מצד צפון אל צד מערב מאחורי כל המחנות, בכדי שיהיה מרובע בריבוע שלם, והיינו דכתיב מאסף לכל המחנות אף על פי שהלכו לצבאותם.

ונראה לומר, שהתורה נתנה שתי אפשרויות להבין את סדר המסעות, כדי שתהינה לפני עם ישראל שתי האפשרויות הללו. במידה ואפשר ללכת כתיבה כמו בשעת החנייה, ילכו בצורה זו. אך אם מגיעים למקום צר שקשה ללכת כתיבה מרובעת, אז ישנה האפשרות השניה ללכת בטור ארוך, וכמו שמובא בפרשת 'חקת' (פרק כ"א) בשירת הבאר, שהיה שם נחל עמוק וצר, והדרך עברה בתוך הנחל, והאמוריים התכוונו להרוג אותם באותו מקום, וקרה להם נס ועל כך שרו את שירת הבאר.

נושא ב' - מקום מסעם של הלויים

נעיין בשתי הפרשיות, וננסה להבהיר היכן נסעו שלושת משפחות הלויים. בפרשת 'במדבר' (ב', י"ז) נאמר: "ונסע אהל מועד מחנה הלויים בתוך המחנות", ואומר שם 'רש"י': "ונסע אהל מועד. לאחר שני דגלים אלו". וכן דעת 'רשב"ם' בפסוק י"ז: "בתוך המחנות. שני דגלים נוסעים תחלה ואח"כ המשכן והלויים ואחר כך שני דגלים אחרונים". ומשמע, שכל מחנה הלויים נסעו יחד בתוך המחנות, כלומר בין מחנות יהודה וראובן לבין מחנות אפרים ודן.

אך, לכאורה, זה סותר את הנאמר במפורש בפרשת 'בהעלותך' שלאחר מחנה יהודה נסעו גרשון ומררי, ורק לאחריהם מחנה ראובן, ולאחריו משפחת הקהתי נושאי כלי הקודש, ולבסוף מחנות אפרים ודן. וכן מפרט 'אבן עזרא' בפרשת 'במדבר': "ונסע אהל מועד... בתוך המחנות - הנזכרות, כי הגרשונים והמררים נוסעים בין דגל יהודה ובין דגל ראובן, והקהתים נוסעים ועמהם אהרן ובניו בין דגל ראובן ובין דגל אפרים". ומוסיף שהמשפט - 'כאשר יחנו כן יסעו' מוסב רק על מחנות ישראל, ולא על מחנה הלויים, כי הם לא נוסעים כפי סדר חנייתם, כי הגרשוני חונה למערב המקדש ומררי בצפון, ואילו במסע הם נוסעים ביחד.

ולכן, **ניתן לומר**, שגם לפירוש 'רש"י' שאומר שאהל מועד נסע לאחר שני הדגלים של יהודה וראובן, הוא מתכוון רק למשפחת קהת שנשא את כלי הקודש, והם היו ממש בתוך המחנות בין מחנות יהודה וראובן למחנות אפרים ודן, ונקרא - 'אהל מועד' כפי שמפרש 'ספורנו': "כי תכף אחר דגל ראובן נסעו הקהתים נושאי המקדש שהוא עיקר המועד".

אך מצד שני, **נראה לומר**, שלפי דברי 'רש"י' בפרשת 'במדבר' שנסעו בצורת - 'תיבה', ונראה מזה שהוא נוטה לדעה הזו, למרות שבסוף הענין בפרשת 'בהעלותך' הוא מביא את שתי הדעות מהירושלמי, אך מפרשת 'במדבר' נראה שנוטה לקבל את הדעה שהלכו כתיבה, אז כל מחנה הלויים היה נוסע ממש בתוך המחנות כפי שהיו בשעת החנייה. ונראה שלכך מכוון 'מלבי"ם' באומרו: "ולמ"ד בירושלמי כתבה היו מהלכים הוא כפשוטו שר"ל שבעת הנסיעה היו בתוך כמו בעת החנייה".

ומה שמובא בפרשת 'בהעלותך' שגרשון ומררי נסעו מיד לאחר דגל יהודה, הכוונה היא לסדר זמני תחילת מסעם, שלאחר שיהודה התחילו ליסע הם פרקו את המשכן והעמיסו אותו על העגלות, והתחילו ליסע, בזמן שדגל ראובן עדיין במקומו, ולאחר שגרשון ומררי נסעו, רק אז התחיל דגל ראובן ליסע, אך הוא נסע ממקומו בצד דרום, ונשאר בצד דרום למחנה הנוסע, ואחר כך התחילו בני קהת את מסעם עם כלי הקודש כאשר גם הם נוסעים ממש בתוך המחנות, כמו בני גרשון ומררי, שהרי נסעו בצורת 'תיבה', אלא שמבחינת לוח הזמנים התחילו ליסע לאחר שמחנה ראובן התחילו מסעם.

בשולי הדברים

'שהיו קודמים להם מסע שני דגלים' - ועוד יש לברר על דברי 'רש"י' בפרשת 'בהעלותך' פסוק כ"א: "והקימו את המשכן - בני גרשון ובני מררי, שהיו קודמים להם מסע שני דגלים, היו מקימין את המשכן, כשהיה הענין שוכן, וסימן החנייה נראה בדגל מחנה יהודה והם חונים, ועדיין בני קהת באים מאחריהם עם שני דגלים האחרונים, היו בני גרשון ובני מררי מקימין את המשכן, וכשבאים בני קהת מוצאים אותו על מכונו, ומכניסין בו הארון והשלחן והמנורה והמזבחות, וזהו משמעות המקרא 'והקימו' - מקימי המשכן אותו עד טרם בואם של בני קהת".

משמע מדבריו, שבני גרשון ומררי קדמו לבני קהת מסע שני דגלים, אך בפועל היה רק מסע דגל אחד של דגל מחנה ראובן שהיה ביניהם, ומדוע 'רש"י' אומר - 'מסע שני דגלים' ועוד יותר קשה, שאם 'רש"י', לפי דברינו לעיל, נוטה לדעה שנסעו בצורת תיבה, אז כל הלויים נסעו יחד, ומדוע אומר שהם קדמו לקהת - 'מסע שני דגלים'?

בני גרשון ומררי נסעו לפני דגל מחנה יהודה - בתשובה לקושי זה מביא בעל 'שפתי חכמים' בשם ה'מזרחי', שבני גרשון ומררי נסעו ראשונים וקדמו לדגל מחנה יהודה, ולכן באמת קדמו לבני קהת - 'מסע שני דגלים', גם דגל מחנה יהודה וגם דגל מחנה ראובן. ומה שכתוב בפסוק י"ד - 'ויסע דגל מחנה יהודה בראשונה', ורק אח"כ בפסוק י"ז נאמר - 'והורד המשכן ונסעו בני גרשון ובני מררי, אין הכוונה, שדגל מחנה יהודה כבר נסע, אלא בזמן שהתכוון ליסע, בני גרשון ומררי פירקו את המשכן והתחילו ליסע עוד לפני דגל מחנה יהודה.

ונראה לומר, שאולי כוונת 'רש"י' לומר, שברגע שבני גרשון ומררי ראו את סימן החנייה, שהענין שוכן, נעצרו מיד באותו מקום והתחילו להקים את המשכן, כפי שהוא אומר - 'היו מקימין את המשכן כשהיה הענין שוכן, וסימן החנייה נראה בדגל מחנה יהודה והם חונים'. אך חלקו האחרון של דגל מחנה יהודה המשיך במסעו, ולקח זמן עד שכל המחנה על שלושת שבטיו התקבצו למקום שכינת הענין. וגם דגל מחנה ראובן ממשיך להתקדם עד שיגיע למקומו מצד דרום למחנה שיתקבץ. והביטוי 'והם חונים' מוסב על בני גרשון ומררי שהם חנו ברגע שראו את הענין שוכן. ולפי תיאור זה, באמת הם קדמו לבני קהת - 'מסע שני דגלים', שבני יהודה וראובן עדיין המשיכו במסעם עד מקום הענין, בזמן שבני גרשון ומררי כבר נעצרו והקימו את המשכן.

ולמרות שנסעו בצורה תיבה, וכל הלויים היו באמצע, אך היה ביניהם פער של מרחק הליכה, וכאשר בני גרשון ומררי חנו והתחילו להקים את המשכן, עדיין היו צריכים בני קהת להתקדם זמן של מסע שני דגלים עד שהגיעו למשכן המוקם.

לעילוי נשמת - הגיליונות והלימוד של השנה מוקדשים לע"נ לומדי הכולל: ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שוורץ ז"ל. ר' אברהם הכהן בן חנוס ז"ל. ולעילוי נשמות - 'חללי נצר אחרון' שמטעם ארגון - 'עמיתים'.

השיעורים מתקיימים בזית הכנסת חניכי הישיבות - רח' מנחת פלמה 3 גני הדר פתח תקוה
שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת עירובין. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לחגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net